

JUGOVZHODNA EVROPA: EVROPSKI LABORATORIJ DRUŽBENE IN PROSTORSKE INTEGRACIJE IN DEZINTEGRACIJE

Milan BUFON

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za sredozemske humanistične in družboslovne študije,
SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: milan.bufon@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Avtor v članku diskutira o problematiki jugovzhodne Evrope kot evropskega laboratorija družbene in prostorske konvergence in divergence. Uvodoma predstavi vprašanje geografskega opredeljevanja tako imenovane "vmesne" Evrope, nato predstavi temeljne političnogeografske procese v regiji kot razmerja med narodom in državo. V zaključnem delu članka obravnava avtor nekatere razvojne dileme jugovzhodne Evrope in evropskega kontinenta pri prehajanju iz stanja divergence v stanje konvergence in iskanja neke nove mogoče evropske paradigme "združenosti v različnosti" ter ta vprašanja umešča v širši kontekst razmerja med lokalnostjo in globalnostjo, ki nas opozarja, da se prostor in družba nenehno reinterpreterata in pri tem prinašata tudi drugačno strukturo razmerij med različnimi ravni družbeno-kulturnih in političnih sistemov.

Ključne besede: Jugovzhodna Evropa, politična geografija Evrope, družbena in prostorska integracija in dezintegracija

EUROPA SUD-ORIENTALE: LABORATORIO EUROPEO DELL'INTEGRAZIONE E DISINTEGRAZIONE SOCIALE E TERRITORIALE

SINTESI

L'autore nel suo articolo si concentra sulla problematica dell'Europa sud-orientale quale laboratorio europeo di convergenze e divergenze sociali e territoriali. Nell'introduzione viene esposta la questione della definizione geografica della cosiddetta Europa "di mezzo", poi vengono presentati i principali processi politici e geografici della regione, come i rapporti tra il popolo e lo Stato. Nella parte finale l'autore discute alcuni dilemmi di sviluppo dell'Europa sud-orientale e del continente europeo nel passaggio dallo stato di divergenza a una situazione di convergenza nella ricerca di un nuovo paradigma europeo di "unione nelle diversità". Queste riflessioni si sviluppano in un contesto più ampio dei rapporti tra il locale e il globale e veniamo avvisati che il territorio e la società si reinterpreterano continuamente, portando con sé una struttura diversa di rapporti tra vari livelli di sistemi sociali-culturali e politici.

Parole chiave: Europa sud-orientale, geografia politica dell'Europa, integrazione e disintegrazione sociale e territoriale

UVOD: PROBLEM OPREDELJEVANJA "VMESNE"
EVROPE

Območje na nekdanji geopolitični meji med "Zahodom" in "Vzhodom" je od nekdanj zaposlovalo proučevalce političnogeografskih struktur in njihovih transformacij, saj je bil to hkrati prostor združevanja in ločevanja oziroma eno najzanimivejših in najizrazitejših območij družbenega in kulturnega stika v Evropi (Bufon, 2004a). To je bilo nenehno območje brez stalne geopolitične konotacije, ki sta ga označevala predvsem spremenljivost in prehajanje v različna vplivna območja zunanjih in notranjih regionalnih sil. To je bilo sicer območje, ki se je še najdlje povezovalo na dva ločena imperija, avstro-ogrškega na severu in turškega na jugu, vendar je pod videzom centraliziranih državnih sistemov prihajalo do stalnega kulturnega in političnega vrenja, ki je dalo podlago tako razvoju kulturnega nacionalizma po načelu *en narod – ena država*, kakor stalnim mednarodnim in meddržavnim konfliktom zaradi težav pri izvedbi te navidez preproste paradigme. Ta prostor med *srednjo Evropo* in *Balkanom* je bil obenem prostor med geopolitičnim stanjem *gatewaya* in *shatterbelta*, med koeksistenco in konflikti, vsekakor pa prostor intenzivnih političnogeografskih spreminjanj. Zaradi tega so ga mnogi proučevalci imeli za nekakšno *sivo cono*, za kaotično ozemlje, ki ga je treba nadzirati in usmerjati, ali za nekakšno *vmesno cono*, do koder so segali in se prepletali vplivi sosednjih sil Zahoda in Vzhoda (Tunjić, 2004). V vsakem primeru pa je bilo to skoraj vedno *marginalno območje*, čeprav je bil to hkrati prostor *tranzita* med evropskimi centralnimi območji.

Zgoraj omenjene značilnosti tega prostora se zato izražajo najprej v njegovi regionalnogeografski neopredeljenosti, saj so to območje ali njegove posamezne dele v različnih zgodovinskih obdobjih prisodili zahodni, vzhodni ali tako imenovani "srednji" Evropi, čeprav meje teh evropskih regij niso bile nikoli natančno definirane, kakor niso bile nikoli natančno definirane meje evropske celine, ki se prek Grenlandije stika s Severno Ameriko, prek Rusije in Turčije razteza v Azijo, prek Sredozemlja pa na afriški kontinent. Če bi pri regionalizaciji Evrope uporabljali le objektivne, matematične kriterije, bi kmalu ugotovili, da obsega osrednji del celinske Evrope (brez Islandije in drugih oddeljenih ozemelj) dejansko ozemlje med 15. in 25. vzhodnim poldnevnikom ter med 50. in 55. severnim vzporednikom. Ta predel se dokaj dobro prekriva z ozemljem sedanje Poljske, zaradi česar bi lahko opredelili kot *zahodno Evropo* vsa območja, zahodno od 15. poldnevnika, kot *vzhodno Evropo* vsa območja, vzhodno od 25. poldnevnika, kot *severno Evropo* vsa območja, severno od 55. vzporednika, in kot *južno Evropo* vsa območja, južno od 50. vzporednika. V resnici na tako regionalizacijo evropskega kontinenta ne naletimo v nobenem geografskem učbeniku. Dejanske regionalizacije

so največkrat sledile kulturno- in političnogeografskim razmeram ter so v preteklosti pretežno opredeljevale kot srednjo Evropo območje, ki je sodilo pod avstro-ogrski imperij, kot Balkan pa ozemlje pod turško oblastjo; preostalo Evropo so delili na zahodno, vzhodno, severno in južno Evropo.

Hladna vojna je zadeve dodatno poenostavila, saj je bila od takrat Evropa preprosto razpolovljena na Zahod in Vzhod, kar je privedlo do pravih geografskih absurdov, saj je po novi regionalizaciji celine Praga sodila v vzhodni del, približno 200 kilometrov vzhodnejši Dunaj pa v zahodni del Evrope; podobno so bile Atene na Zahodu, Sofija pa na Vzhodu. Tovrstno relativizacijo geografske pripadnosti je bilo mogoče čutiti tudi v Sloveniji (Bufon, 2002), ki je tradicionalno sodila v avstrijski, zahodni ali severni del imperija, a jo je nova političnogeografska konstrukcija tega dela Evrope po prvi svetovni vojni "premaknila" na jug in vzhod, se pravi na Balkan. Skoraj vsi geografski učbeniki, vključno s slovenskimi, so Slovenijo vse do njene osamosvojitve priključevali južni, jugovzhodni ali balkanski Evropi, danes, še zlasti pa po njenem vstopu v EU in zvezo NATO, pa v istih učbenikih vse bolj prevladuje mnenje, da je Slovenija srednjeevropska ali alpska država. Vzporedno s tem se je "reorientirala" tudi slovenska turistična promocija, ki je deželo nekoč promovirala kot ozemlje "na sončni strani Alp" in s tem poudarjala njen "južnjaški" značaj, nenadoma pa odkrila njeno srednjeevropskost z novim sloganom "zeleno srce Evrope".

Srednja Evropa je ponovno pridobila svoje geografsko mesto proti koncu 20. stoletja kot tisti del sovjetskega imperija, ki je vse intenzivneje iskal svoje pravo "mesto" na Zahodu. Ta "ugrabljeni del Zahoda", kot so ga opredelili nekateri geopolitični analitiki, je na prehodu tisočletja po padcu berlinskega zidu dejansko pričel prioriteten vstopati v "zahodne" asociacije kot sta EU in NATO ter se v resnici uveljavil kot *conu gateway* "vmesne" ali "tranzicijske" Evrope, medtem ko je v istem času "balkansko" območje nekdanje Jugoslavije zašlo v tragično konfliktnost, ki je še poudarila njen značaj *shatterbelt* (O'Loughlin, 2001). Pojavile so se tako nove, kompleksnejše regionalizacije: *srednjevzhodna Evropa* je bila tisti del "vmesne Evrope", ki je zaradi ugodnejše družbeno-ekonomske strukture ter ustreznjega razmerja med državo in narodom lahko hitreje vstopal v zahodnoevropske asociacije, *jugovzhodna Evropa* pa je bil tisti del iste regije, ki je doživljal dolgotrajnejšo politično, družbeno in ekonomsko tranzicijo (Pickles, 1998). Znotraj tega območja je najkonfliktnejši del pridobil posebno, novo ime: *zahodni Balkan*. V okviru tega območja so bile političnogeografske transformacije tudi najintenzivnejše, saj so privedle do nastanka številnih novih držav, hkrati pa tudi mnogih novodobnih protektoratov, ki so spet poudarili staro geopolitično prepričanje, ki ga je izrazil predvsem Mackinder, da potrebuje to območje zaradi lastne geopolitične šibkosti ustrezen

nadzor kake zunanje regionalne sile. In vendar bi bilo zmotno v zadnjih letih potekajočo geopolitično reorientacijo "vmesne" Evrope in širšo reintegracijo evropskega kontinenta interpretirati in zreducirati le na "širjenje" EU in zveze NATO na vzhod (Tunjić, 2004). Čeprav si glede vseh dimenzij teh transformacij oziroma tega "širjenja" niso na jasnem niti najboljši strategji v omenjenih mednarodnih asociacijah, pa bi bila tovrstna, v bistvu "neoimperialistična" interpretacija poblokovske geopolitične dinamike, ki vidi v "širjenju" le nekakšno družbeno, politično in gospodarsko ekspanzijo Zahoda na nekdanji Vzhod, tudi vsebinsko zmotna, saj je vsem na očeh, da pomeni reintegracija evropskega kontinenta dejansko nekaj več od banalne geopolitične reorientacije in da so "zahodne" ustanove s "širjenjem" na vzhod tudi dejansko pridobile neke nove vsebine in značilnosti. Evropa je po padcu železne zavese nedvomno mnogo pestrejša in raznovrstnejša kot je bila prej, strategije in politike ohranjanja in upravljanja te pestrosti v smislu dolgo skandirane nove evropske paradigme "združenosti v različnosti" pa so vse prej kot izdelane in to dejstvo predstavlja tudi največji izziv sedanjosti in prihodnosti evropske celine, katere "poglabljanje" integracijskih procesov še dokaj zaostaja za njihovim "širjenjem" (Bufon, 2005a in 2005b).

POLITIČNA GEOGRAFIJA JUGOVZHODNE EVROPE: ISKANJE RAVNOVESJA MED NARODOM IN DRŽAVO

Novo "zunanjo" mejo EU, tako v pogledu "širjenja" kot "poglabljanja" te zveze, predstavlja danes zlasti jugovzhodna Evropa (Bufon, 2005c). To je verjetno eno najkompleksnejših kontaktnih območij naše celine, kjer so se zgodovinsko prepletali geopolitični interesi različnih notranjih in zunanjih regionalnih sil ter velesil, kjer so se politične meje temu ustrezno gradile, brisale in premikale, kjer so se ob spreminjanju vladajočih elit in dominantnih skupnosti etnične, jezikovne in verske manjšine številčno razmnožile in teritorialno premešale, kjer se je proces nacionalizma in državotvorja zato prepletal ne le s homogenizacijskimi težnjami, ampak tudi z iredentističnimi težnjami in represivnimi metodami etničnega čiščenja. Podrobnejša primerjava s procesom državotvorja v drugih delih Evrope bi seveda kmalu pokazala, da se je vse to dogajalo tudi marsikje drugje, kjer je prihajalo do stika različnih kulturnih in družbenih prostorov, vendar je uveljavitev posameznih držav v nekoliko bolj definirane in stabilnejše politične okvire tovrstne "malenkosti" potisnila v ozadje, odsotnost definiranih in stabilnih političnih okvirov pa je v jugovzhodni Evropi "stare" medetnične zamere in "nove" potrebe po utrjevanju dominantnih skupnosti nenehno postavila v ospredje političnih dogajanj.

Balkansko območje je v tem pogledu nedvomno izraz preteklih transformacij v političnem in kulturnem pogledu, kjer sta imela najmočnejši vpliv turški imperij

in prepletanje odnosov med različnimi verskimi in etno-jezikovnimi skupnostmi, zaradi česar se v tem okolju srečamo tudi s pojavom etno-verskih skupnosti in manjšin, ki so sicer za preostalo Evropo dokaj nenavadne (Bufon, 2004b). Najizrazitejša je povezanost med versko in etnično identiteto pri *Bošnjakih*. To so v bistvu muslimanizirani Srbi in Hrvati, za katere je Tito v Jugoslaviji uvedel nov pojem "Muslimanov kot posebne jugoslovanske narodnosti". Proces oblikovanja te nove narodnostne skupnosti je potekal postopoma: ob popisu leta 1948 so bili označeni kot "narodnostno neopredeljeni Muslimani", ob popisu leta 1953 kot "neopredeljeni Jugoslovani", leta 1961 kot "Muslimani v etničnem smislu", 1971 kot "Muslimani v narodnostnem pogledu" in 1981 končno kot "poseben jugoslovanski narod", pri čemer je treba razumeti muslimanstvo bolj v historičnem pogledu oblikovanja ločenega kulturnega prostora kot dejanske verske prakse, saj je bilo med Bošnjaki vernih muslimanov le okrog 15%. Zanimivo pa je, da je termin Bošnjaki prišel v rabo šele po razkroju Jugoslavije, medtem ko sta bili v preteklosti mogoči le ločeni etno-verska in regionalna identiteta, ne pa iz republiškega ozemlja izhajajoča nacionalna identiteta (prej je bil prebivalec Bosne poistoveten z Bosancem le v smislu republiško-regionalne identitete, sedaj pa se prebivalci Bosne identificirajo z Bošnjaki v smislu etno-nacionalne identitete). Kot rezultat tega premika je zgovorno dejstvo, da je muslimanizirano slovansko prebivalstvo v Sandžaku leta 1998 osnovalo "Bošnjaški nacionalni svet" in se s tem nekako organiziralo ali identificiralo kot bošnjaška manjšina v tedanji Jugoslaviji. Vsekakor so krvavi konflikti na območju Hrvaške ter Bosne in Hercegovine bistveno spremenili dotedanjo etnično strukturo. V sami Bosni in Hercegovini je kraj bivanja zapustilo okrog 2,5 milijona prebivalcev (polovica se je izselila v druga območja v okviru Bosne in Hercegovine, polovica pa je odšla v emigracijo), kar je privedlo do "etničnega čiščenja" dotlej mešanih območij in prilagajanja etnične karte daytonski delitvi na bošnjaško-hrvaško federacijo, v okviru katere obstajajo kantoni glede na prevladujočo etnično sestavo, in Republiko srbsko, kamor se je večinoma umaknilo ok. 350.000 Srbov z območja Krajine po hrvaški vojaški zmagi leta 1995.

Še vedno aktualni in nerazrešeni so medetnični konflikti na *Kosovu*, kjer so se pravzaprav v okviru nekdanje Jugoslavije tudi pričeli. Kosovo predstavlja za Srbe posebno območje, saj se je tu dejansko oblikovala srbska država, ki je doživela svoj vrhunec v 14. stoletju, tu pa je tudi najstarejši sedež srbskopравoslavne cerkve. Po izgubljeni bitki na Kosovem polju leta 1389 je Turčija zasedla srbska ozemlja za skoraj pol tisočletja, vendar se je obsežnejše izseljevanje srbskega prebivalstva s Kosova pričelo šele sredi 19. stoletja; do takrat so bili Srbi na območju v večini. Obnovo srbske prevlade na Kosovu so pričele srbske oziroma jugoslovanske oblasti po balkanskih vojnah in prvi svetovni vojni. Med obema voj-

nama so na območje naselili okrog 11.000 srbskih družin, ki so jim dodelili nekdanje turško fevdalno ozemlje, zanje pa zgradili 330 novih naselij. Po drugi svetovni vojni se je zaradi velikih razlik v stopnji rodnosti ter izseljevanja srbskega in albanskega prebivalstva razmerje med narodoma na Kosovu spet močno spremenilo: leta 1948 so Srbi in Črnogorci predstavljali 47% kosovskega prebivalstva, leta 1981 pa le še 15%, medtem ko se je delež albanskega prebivalstva v istem času povečal z 51% na 77%. Status albanskega prebivalstva se je hkrati spremenil tudi zaradi spremembe ustave v letu 1974, ki je dejansko priznala albanskemu prebivalstvu avtonomijo na Kosovu. Še posebno v 80. letih so se pričeli večji konflikti med srbskim in albanskim prebivalstvom, saj so se prvi čutili ogrožene in želeli ponovno pridobiti oblast v regiji, drugi pa so težili k še večji dominantnosti in preoblikovanju kosovske avtonomne pokrajine v republiko. Z rastjo srbskega nacionalizma in Miloševićevim prevzemom oblasti so srbske oblasti odločneje ukrepale in leta 1989 Kosovu odvzele avtonomijo. Odpravljen je bil kosovski parlament, albanske šole pa so bile zaprte. Leta 1991 so Albanci na referendumu zahtevali samostojnost in nato oblikovali lastno vzporedno vlado. Vendar so srbske oblasti vse oblike ločene organizacije oblasti zatrle, zato so se Albanci v drugi polovici 90. let pričeli upirati z orožjem. Srbske sile so zaradi tega uničile več albanskih naselij in prisilile v emigracijo več kot 250.000 Albancev. Po posegu sil pakta NATO v začetku leta 1999, ki je Kosovo odvezel srbskemu nadzoru, pa so to območje pričeli zapuščati Srbi (nad 160.000) in Bošnjaki (okrog 60.000), medtem ko se je v pokrajino povrnilo nad 750.000 Albancev, tako da je Kosovo sedaj skoraj povsem v albanskih rokah.

Albanci pa so zunaj Kosova na območju nekdanje Jugoslavije prisotni tudi v Sandžaku in Makedoniji, kjer v preteklosti niso uživali nikakršnih pravic. Danes Albanci v Makedoniji predstavljajo že več kot 25% celotnega prebivalstva (ok. 450.000) in so organizirani v posebni stranki, ki je vladni koalicijski partner, ob njej pa se razvijajo tudi alternativne politične organizacije, ki so bolj separatistično orientirane. Albanci so zahtevali svojo univerzo in so jo, po negativnem odzivu makedonskih oblasti, organizirali sami "v ilegali" v Tetovu po vzoru kosovskih Albancev. Pogovori o "normalizaciji" nastalega položaja so se odslej prepletali z občasnimi oboroženimi konflikti med albansko in makedonsko skupnostjo. Toda poleg albanske manjšine so v državi prisotni tudi turška manjšina, makedonsko-muslimansko prebivalstvo (znano z imenom *Torbezi*), Bošnjaki (muslimanski prebivalci iz Bosne in Hercegovine) in muslimanski Romi, ki skupno predstavljajo nad 40% prebivalcev.

Prav *Makedonija*, ki je Francozom in Italijanom dala ime za "sadno solato", ni le današnja država z uradnim imenom "Bivša jugoslovanska republika Makedonija", ampak širše regionalno območje historične Makedonije

kot posebno okolje kulturnega stika med srbskim, bolgarskim, grškim, albanskim in turškim prebivalstvom. Ko je njeno ime Makedonija prišlo na jedilne liste francoskih restavracij, ločena makedonska narodna identiteta še ni obstajala. Ta si je priborila mesto v mednarodni skupnosti postopoma, od konca 19. stoletja dalje, "pokroviteljstvo" nad to skupnostjo pa sta si lastili tako srbska kot bolgarska stran. Grki so vedno zagovarjali regionalni princip makedonstva, zaradi tega so tudi nasprotovali priznanju Makedonije pod tem imenom. Da bi bolje razlikovali regionalno od etnično-jezikovne pripadnosti v območju, so pričeli med obema vojnoma upoabljeni izraz "slovanski Makedonci". Čeprav so po prvi svetovni vojni velesile razmišljale o oblikovanju samostojne makedonske države, so naposled to ozemlje dodelile Grčiji (nad polovico), Srbiji (tretjino) in Bolgariji (preostanek), kljub temu da so bili tedaj Makedonci pretežno bolgarofili. Med drugo svetovno vojno je območje Makedonije zasedla Bolgarija in začela tam izvajati svojo asimilacijsko politiko, zaradi česar je izgubila simpatije lokalnega prebivalstva, ki je že prej, zlasti po letu 1930, začelo gojiti avtonomno nacionalno čutenje. Naposled se je ta ambicija lahko udejanjila z ustanovitvijo posebne makedonske republike v okviru povojne Jugoslavije. V okviru te republike se je od takrat makedonščina nekoliko "srbizirala" na škodo dotedanjih bolgarskih vplivov (Bufon, 2004b).

Zunaj območja današnje države Makedonije je v grški pokrajini Makedoniji bilo leta 1913 20–25% grško govorečih, 32–42% Turkov, 30–35% Slavo-Makedoncev in 8% Judov. Leta 1919 je z opcijami v okviru grško-bolgarskega dogovora nad 50.000 oseb odšlo v Bolgarijo, okrog 30.000 pa iz Bolgarije v Grčijo. V letih 1922–1924 so podobne izmenjave opravili tudi med Grčijo in Turčijo. Na ta način se je okrog 750.000 Grkov, ki so pred tem živeli v Turčiji, naselilo v grški Makedoniji, kar je močno spremenilo dotedanjo etnično strukturo tega območja. Po uradnih podatkih popisa je tam živelo do leta 1940 še okrog 80.000 Slavo-Makedoncev, po neuradnih ocenah pa vsaj 200.000. Uradna grška politika je namreč težila k asimilaciji vseh neturških oziroma nemuslimanskih manjšin, ki niso imele svojih šol, njihova imena pa so bila helenizirana. Tako kot je to počenjalo fašistična Italija za svoje manjšine, je tudi Grčija v drugi polovici 30. let prejšnjega stoletja povsem prepovedala makedonski jezik, tako v javnosti kot doma. Tudi zaradi tega se je precej Makedoncev odločilo za kolaboracijo z bolgarskimi okupacijskimi silami med drugo svetovno vojno, še več pa s komunističnim odporniškim gibanjem. Po vojni so zaradi tega grške oblasti izgnale še okrog 35.000 Makedoncev in jim odvzele lastnino. Kasneje je Grčija pričela izvajati "tiho asimilacijo" Makedoncev; tako kot Italijani npr. v Beneški Sloveniji, so tudi Grki na makedonskem ozemlju kapilarno razširili šolsko omrežje in tako začeli "prevzgjati" prebivalstvo v grško kulturo in jezik. Ome-

jeno je bilo tudi čezmejno gibanje med Grčijo in Jugoslavijo, pri čemer so do zadnjega ohranili zahtevo po vizumu, ker po grškem zakonu emigrantom iz grške Makedonije ni bil dovoljen vstop v Grčijo. Po demokratizaciji Grčije so sicer začeli tolerirati tudi javno rabo makedonsščine, vendar, tako kot druge manjšine, tudi makedonska v Grčiji ni priznana. To pomeni, da grški Makedonci nimajo nikakršne možnosti javnega izražanja v lastnem jeziku. Danes se število Makedoncev v Grčiji še vedno ocenjuje na ok. 200.000 oseb, od katerih pa jih le polovica razume makedonsščino, le desetina pa ima tudi ločeno makedonsko identiteto.

Nekdanja Jugoslavija je tako po prvi kot po drugi svetovni vojni, zavedajoč se destabilizacijskega potenciala lastne multikulturalnosti, poskušala večjo notranjo stabilnost doseči s centralizacijo politične oblasti in deloma celo s kulturno homogenizacijo pri spodbujanju rasti skupne jugoslovanske identitete na podlagi privilegiranja dominantnega srbohrvaškega jezika. Tito je do svoje smrti skrbel, da noben narod ne bi prevzel dominantne vloge v federaciji, po njegovi smrti pa so Srbi, tradicionalno državotvorna skupnost južnih Slovanov, želeli spet pridobiti svojo nekdanjo vlogo in so sprožili verižno reakcijo, ki je izbruhnila v krvavem obračunu med jugoslovanskimi etničnimi in verskimi skupnostmi ter se po "izgonu" Slovenije končala z dezintegracijo dela federacije v novo, etnično "čistejšo" nacionalno državo Hrvaško, s konstrukcijo novih dveh manjših "konfederacij" Bosne in Hercegovine, kjer se je iz nekdanjega pojma "muslimanstva kot narodnosti" razvila ob srbski in hrvaški nova bošnjaška nacionalna identiteta, ter Srbije in Črne gore, ki se je naposled po predvidevanjih tudi formalno in ne le funkcionalno razdelila v dve ločeni nacionalni državi in od katere je bilo že leta 1999 odvzeto ozemlje nekdanje avtonomne pokrajine Kosovo, ki bo prav tako zelo verjetno pridobilo status samostojne politično-teritorialne enote. To nekdanje povezano srbo-hrvaško območje se torej ni razbilo na prafaktorje le v družbeno-političnem, ampak tudi v družbeno-kulturnem pogledu, saj se je nekdanji enoten ali pohenoten jezik pričel ločeno razvijati kot srbski (ki edini uradno ohranja cirilico), hrvaški, bosanski in črnogorski jezik. V navidez unitarni nacionalni državi Makedoniji pa predstavlja potencialni faktor destabilizacije in dezintegracije zelo močna albanska manjšina in dejstvo, da si po eni strani vzhodna sosednja država Bolgarija "prisvaja" makedonsko prebivalstvo kot del lastnega etnično-jezikovnega območja in temu posledično deli Makedoncem bolgarsko državljanstvo, podobno kot to počenja Romunija v odnosu z Moldavijo. Po drugi strani pa si južna sosednja država Grčija "prisvaja" makedonsko ozemlje kot del lastne zgodovinske province in zato makedonski državi ne dopušča, da bi pri svojem poimenovanju uporabljala ime Makedonija, temveč dopušča le rabo veliko zapletenejšega uradnega imena "Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija". Potem so tu

seveda še dokaj zapleteni odnosi med Grčijo in Turčijo, ki se najbolj plastično izražajo v delitvi Cipra, ter po vsej verjetnosti težko obvladljiva meja med tistimi nekdanjimi sovjetskimi sateliti, ki se pripravljajo na vstop v EU, in preostalo "zunanjo" Evropo ali morda celo "zunanjo" Azijo, če se bo tudi Turčiji uspelo prebiti med članice EU. To, kar je danes kaotična, nestabilna in obrobna Evropa, bo po sili razmer postal kaotičen, nestabilen in obrobni del EU, kamor ne bo več dovolj le preusmerjati tistih industrijskih dejavnosti, ki iščejo le cenejšo delovno silo, ampak bo zanj treba pripraviti in izvajati neki "new deal", kakor je Nemčija poskusila napraviti za svoje nepričakovano pridobljene vzhodne dežele (Bufon, 2004a in 2005c).

Treba pa bo seveda opustiti paternalistični ali protekcionistični pristop, ki je vzrok za to, da se Nemčija še vedno deli na razviti Zahod, na katerem živijo "pravi" Nemci, in nerazviti Vzhod z nepriljubljenimi "Ossiji", ki se iz obrobne frustracije vse bolj zatekajo v politični ekstremizem in populizem. Tako kot globalizacijski procesi, so tudi evropski integracijski procesi dokaj kompleksni pojavi, ki ob pozitivnih elementih in dinamikah vsebujejo tudi marsikatero temnejšo plat. To so lahko prav osrednje-obrobni odnosi v navidez enotnem družbeno-ekonomskem sistemu, prav tako pomembni pa so lahko razrahljani družbeno-kulturni odnosi. Integracija vnaša namreč v sistem zanimiv paradoks: če je namreč res, da se možnost konfliktov zmanjšuje z zmanjševanjem družbene razdalje med skupnostmi, je tudi res, da prinašata povečana komunikacija in povečana interakcija nove priložnosti za konflikte med skupnostmi, ki so pred tem živele v "ločeni složnosti". Ko sosed iz sosednje doline prečka slemensko mejo in se pojavi sredi naše doline kot kupec naših zemljišč, ženitveni ali delovni tekmeč, se lahko sosedska "idila" kaj hitro pokvari in dejavniki "etnosa" in teritorialnosti pričenjajo prevladovati nad dejavniki "demososa" in univerzalnosti (Entrikin, 2003).

Razmerje med "etnosom" in "demosom" je bilo dejansko osrednje vprašanje evropskega državotvorja, še zlasti v tem delu celine, kjer je čas oblikovanja modernih državnih sistemov sovpadal z viškom nacionalizma. Prenos nacionalističnih konceptov v teritorialno organizacijo družbe je privedel do ponovne in ekstremne uporabe paradigme "cuius regio eius religio", ki se je udejanjala z nasilno asimilacijo "drugorodnih" in sicer "drugračnih" (italijanski fašistični režim je v tem smislu uporabil modernistični termin "etnična bonifikacija") ter z njihovim fizičnim odstranjevanjem v obliki masovnih deportacij ali celo etnocidnih poskusov, ki so dosegli najbolj intenzivno in tragično podobo v nacističnih koncentracijskih taboriščih (Bufon, 2001). V srednji in jugovzhodni Evropi ni "narodov brez države", kot jih srečamo na evropskem Zahodu in Vzhodu, saj se je tu zapoznala modernizacija družbenih in političnih sistemov srečala z že oblikovanimi nacionalnimi prostori in s

problemom prehoda od "naroda" k "nacionalni državi" (Bufon, 1998), ki je sprožil močne mednarodne in meddržavne konflikte, različna iredentistična pričakovanja in seveda nastanek številnih manjšinskih situacij v sicer nacionalno strukturiranih državnih sistemih (na Češkem, Madžarskem in v Albaniji dominantna skupnost presega 95% vsega prebivalstva, na Slovaškem, v Sloveniji, na Hrvaškem, v Bolgariji in Romuniji pa obsega med 85% in 95%). Nekoliko izrazitejši večnacionalni značaj imata Makedonija ter Srbija in Črna gora, v katerih se delež dominantnega naroda giblje med 75% in 85%, medtem ko se kot edina institucionalna večnacionalna država opredeljuje le Bosna in Hercegovina, v kateri je popis iz leta 1991, ki se še danes uporablja pri formalnem konstituiranju lokalnih oblasti v posameznih enotah federacije oziroma konfederacije, pokazal, da predstavljajo Muslimani v nacionalnem smislu relativno večino s 50% prebivalstva, Srbi in Hrvati pa predstavljajo 32% oziroma 18% prebivalstva. Glede na pomanjkanje uradnih podatkov ni znano, ali je prišlo zaradi vojne na ozemlju Bosne in Hercegovine do bistvenih sprememb v splošni nacionalni strukturi prebivalstva, nedvomno pa je, da je nova upravna ureditev, ki je izšla iz Daytonskega sporazuma, pripomogla k izrazitejši teritorializaciji nekdanj fragmentirane etnične sestave. Etnično-nacionalna organizacija državnih sistemov zato povsod privilegira dominantne skupnosti, manjšinskim skupnostim pa marsikje preprečuje enakopravni status v državnem "demosu", kar velja tudi za tako imenovane novodobne manjšine oziroma migrantske skupnosti, ki na primer v Sloveniji presegajo 10% državnega prebivalstva. V pogledu razmerja država – narod je poleg tega pomemben tudi delež pripadnikov nacionalne skupnosti, ki žive zunaj državnih meja, v sosednjih državah: ta delež obsega od 5% do 10% v večini držav območja, obsega pa kar 20–25% madžarske in makedonske skupnosti in celo 45% albanske skupnosti (Bufon, 2004b).

OD DIVERGENCE DO KONVERGENCE: V PRIČAKOVANJU NOVE EVROPSKE PARADIGME

Ta okoliščina lahko privede do različnih novih potencialnih konfliktov, lahko pa predstavlja tudi izhodišče za večjo medsebojno integracijo in sodelovanje, saj so manjšine pomembni vzpodbujevalci meddržavnega povezovanja ne le na družbeno-kulturnem, ampak tudi na družbeno-ekonomskem področju. Seveda lahko manjšinske skupnosti odigrajo svojo "naravno" integracijsko vlogo le tedaj, ko jim to dejansko omogoča institucionalna organizacija državnih sistemov in ko družbena distanca med skupnostmi ni tolikšna, da bi onemogočala funkcionalnih povezav (Bufon, 1994a). Reintegracijski družbeni potenciali pa so še toliko bolj potrebni v sedanjem fragmentirani političnogeografski strukturi jugovzhodne Evrope, kjer mnoge obstoječe in nastajajoče nominalno ali *de facto* samostojne politične entitete, ne

bi mogle zaživeti in normalno funkcionirati brez širše mednarodne podpore in vpetosti.

Verjetno se nikjer toliko kot v prostoru med EU in jugovzhodno Evropo ne kažejo hkratni pozitivni in negativni potenciali nove evropske paradigme "združenosti v različnosti", ki predstavlja obenem osnutek prvega postmodernega koeksistenčnega političnega sistema 21. stoletja in nevarnost neučinkovitega in zbirokratiziranega federalizma vse številnejših in potencialno konfliktnih "malih domovin" (Gosar, 2005). Integracijski procesi na naši celini pa so nedvomno prav na tradicionalno obrobni evropskih območjih pripomogli k novim razvojnim možnostim. Še pred širitvenimi procesi EU čez meje "vmesne" Evrope so se nove čezmejne vezi spletale predvsem na regionalni ravni in so imele svojo temeljno institucionalno osnovo v makroregiji Alpe-Jadran, ki je od leta 1978 povezovala Bavarsko, dobršen del avstrijskih in severnoitalijanskih dežel z nekdanjima jugoslovanskima republikama Slovenijo in Hrvaško ter zahodnimi madžarskimi županijami. Čeprav je s padcem berlinskega zidu to obsežno območje regionalnega sodelovanja izgubilo nekdanji pomenu, je po njegovem vzorcu nastala vrsta novih in regionalno ožje opredeljenih "evroregij", ki jih izenačuje funkcionalnejše ali institucionalnejše usmerjeno čezmejno povezovanje. Funkcionalne vezi so izraziteje poudarjene v zgornjem Jadranu, na stiku romanskega, germanskega in slovanskega sveta, kjer se nove politične meje zarezujejo v dolgotrajne regionalne sisteme prostorske, družbene in medetnične soodvisnosti. Tovrstna obmejna območja dokazujejo, kako se v potencialno konfliktnih situacijah v pogojih dovolj razvite urbane družbe in mejne propustnosti lahko razvijajo koeksistenčne čezmejne prakse (Bufon in Minghi, 2000). Institucionalne tipologije "evroregij" se po nemškem vzoru širijo zlasti v srednjevzhodni Evropi ob nemški in avstrijski vzhodni meji ter v podonavskem pasu med novimi članicami EU. Slednje vnašajo v tukajšnja tradicionalno obrobna območja ob mejnih "železnih zavesah" novo dinamiko in nove razvojne možnosti ter predstavljajo pomemben dejavnik njihove regionalne rekonstrukcije. Vendar ostajajo tako v funkcionalno kot institucionalno profiliranih čezmejnih regijah še vedno dokaj prisotna nasprotovanja do novih oblik povezovanja, ki jih marsikje interpretirajo kot novo obliko širjenja vpliva zgodovinsko ali ekonomsko močnejše sosedne v "notranje" zadeve sosednje države. Druga večja ovira za intenzivnejše oblike regionalnega čezmejnega sodelovanja je centralizacija državne organizacije, ki obrobnejšim območjem ne daje ustreznih instrumentov samouprave in s tem v strahu pred morebitno destabilizacijo družbeno-ekonomsko še dokaj šibkih državnih sistemov preprečuje decentralizacijo in uveljavljanje enakomernejših razvojnih možnosti. V tem smislu je regionalna politika EU še posebno pomembna, ker novim članicam tako rekoč vsiljuje večjo skrb do obmejnih in obrobni območij, ki jim s programom

Interreg in strukturnimi skladi nasploh namenja tudi relativno visoka namenska sredstva (Bufon, 2006).

Zunaj te dinamike ostajajo trenutno predvsem tista območja jugovzhodne Evrope, ki ne sodijo v EU: zahodni Balkan ter obmejna območja Romunije in Bolgarije. Ta območja imajo veliko skupnih interesov – med katerimi izstopa zlasti problem gospodarske in družbene tranzicije ob ekološkem problemu sanacije zastarelih industrijskih obratov –, toda vse premalo skupnih pobud. Razreševanje sociokulturnih in etničnih konfliktov ostaja glavni problem v dobršnem delu nekdanje Jugoslavije, še posebno v območjih stika med albanskim in nealbanskim prebivalstvom, vendar se pod plastjo družbenega nadzora, ki ga na območju izvajajo različne mednarodne organizacije, razteza obsežen "dereguliran" in integriran družbeni prostor, ki temelji na "sivi" ekonomiji in ilegalnih ekonomskih aktivnostih, kot so "globalno" trgovanje z mamili in migranti, prostitucija in tihotapstvo najrazličnejšega blaga (Bufon, 2004a).

Jugovzhodna Evropa je zato danes ključni "laboratorij" za razumevanje integracijskih politik na celinski in medcelinski ravni ter razvojnih možnosti in medsebojnih odnosov različnih etničnih skupin in regionalnih skupnosti, majhnih in večjih narodov, dominantnih skupin ter nacionalnih, verskih in jezikovnih manjšin. Tu je mogoče iz prve roke preverjati, do katere ravni sega kohezivna moč državnega nacionalizma in ali bo evropska politična karta v prihodnosti sestavljena iz nepregledne množice žepnih držav ali bodo to federalizirani kantoni makroregionalnih zvez ali le funkcionalne regije velike svetovne države. Očitno je odnos med državnim nacionalizmom in neonacionalističnimi in regionalnimi gibanji, na katera nedvomno vplivajo tudi širša geopolitična dogajanja in razmerja, lahko zelo zapleten in protisloven. Trenutni trendi vodijo tako v državno drobitev multinacionalnih držav po principu "osvobodilnega" državnega nacionalizma manjših narodov srednje in vzhodne Evrope, kot v smeri regionalističnih, avtonomističnih in federalističnih zahtev subnacionalnih družbenih skupnosti. V obeh primerih igra teritorialna zavezanost "novih" političnih subjektov zelo pomembno vlogo. Narodi in različne avtohtone etnične in regionalne skupnosti niso le del bolj ali manj spremenljivega geografskega prostora, ampak se sklicujejo na natančno opredeljen kulturni prostor, iz katerega črpajo tudi svojo enkratnost, posebnost in različnost. Prekrivanje teh prostorov seveda odpira potencialne horizontalne konflikte med mejnimi skupnostmi, obenem pa tudi potencialne vertikalne konflikte na relaciji država – regionalna skupnost, saj si država oziroma v državi dominantna skupnost prisvaja suvereni nadzor nad "nadzorovanim" ozemljem (Bufon, 1994b).

Posebno vprašanje neonacionalističnih gibanj je zato uporabnost principa samoodločbe in njegove raztegljivost na avtohtone teritorialne skupnosti "subnacionalnih" dimenzij, saj je praviloma državni in zato tudi

mednarodni aparat usmerjen v ohranjanje obstoječega stanja in zato že vnaprej zavrača vsakršen poskus spreminjanja državnega reda. Mednarodno priznana pravica do samoodločbe vseh "ljudstev" (po definiciji OZN) se tako v praksi omejuje na okoliščine zunanje dominacije s posebnimi določbami za tako imenovane staroselce, ne omenja pa razmer "interne kolonizacije", ki neposredno zadevajo avtohtone teritorialne skupnosti razvitega sveta. Posebno poglavje predstavljajo etnične, jezikovne in zlasti nacionalne manjšine, ki jim je še posebno v Evropi namenjenih relativno veliko mednarodnih aktov in bilateralnih dogovorov. Toda zopet se srečujemo z vprašanjem ravni in zvrsti: jezikovne ali etnične manjšine se vse težje funkcionalno razlikujejo od nacionalnih, še manj očitna pa je razlika med "narodi brez države", "internimi" etničnimi skupinami in historičnimi regionalnimi skupnostmi. Če je to le vprašanje numeričnih dimenzij, kakšna je potem razlika med individualnimi in kolektivnimi pravicami? Kje je meja med varstvom kulturnih značilnosti, teritorialno avtonomijo in odcepitvijo? In morda še pomembnejše vprašanje: kdo bo to mejo postavil. Državna uprava, obrobne skupnosti, naddržavni organizmi? Morda bo ravno primer jugovzhodne Evrope v prihodnosti pokazal, ali bodo v tem "boju" uspešnejše regionalne skupnosti ali državni aparat ali "evro-" oziroma "mondokracija". Čeprav kaže, da državni centri v Evropi kljub rastočemu procesu mednarodne integracije zaenkrat še vedno ohranjajo dokaj trdno v svojih rokah škarje, platno in meter, je mogoče pričakovati, da bodo ravno v tem, dokaj protislovnem obdobju integracije in dezintegracije, kohezivnosti in konfliktnosti ter konvergence in divergences obmejne regije, obmejne regionalne skupnosti ter nasploh evropska "kontaktna" območja odigrali še posebno funkcijo v medsebojnem zblizevanju in odpravljanju napetosti ter pri gradnji konkretnih temeljev bodočega evropskega skupnega "doma" (Bufon, 2005b).

ZAKLJUČEK: MED LOKALNOSTJO IN GLOBALNOSTJO

Jugovzhodno Evropo, tako kot celotni sodobni svet, označujejo predvsem naslednji elementi:

- prepletanje tradicionalnejših ekonomsko-političnih elementov in novejših elementov mednarodne integracije in diferenciacije na področju demografskih, kulturnih in okoljskih procesov;
- prepletanje nacionalnih in transnacionalnih politik ter pristopov "top-down" in "bottom-up" pri upravljanju družbeno-politične integracije in vzdrževanju družbeno-kulturne različnosti;
- naddržavna in poddržavna regionalizacija gospodarskih, političnih, kulturnih in obrambnih odnosov ob sočasni globalizaciji družbeno-gospodarskih razvojnih teženj;
- povečevanje stopnje multikulturalnosti v svetovnih

centrih ob sočasnem uveljavljanju angleščine kot svetovnega komunikacijskega jezika in "amerikanizaciji" svetovne ljudske, predvsem elektronske kulture;

- sodobni razvojni tokovi in nove komunikacijske možnosti, ki prinašajo določeno deteritorializacijo družbenih odnosov in sistemov, hkrati pa nove oblike družbeno-kulturnega "zavetja" in "domovanja" pred izzivi globalizirane družbe, ki jih nudita teritorialnost oziroma lokalno-regionalna dimenzija;

- spreminjanje vloge države v razmerju med lokalnim in globalnim, v smislu povečevanja notranje in zunanje posredovalne vloge ter zmanjševanja nekdanje suverenosti nad državljani in ozemljem;

- spreminjanje tradicionalnega razmerja med centrom in obrobjem s fragmentacijo, koncentracijo in relokacijo proizvodnje, s povečevanjem geografskih nesorazmerij ter transnacionalno regionalizacijo družbenih in gospodarskih vezi;

- razvoj informacijske oziroma na znanju temelječe družbe in ekonomije.

Skratka, tudi to navidez vse bolj fragmentirano okolje bo prisiljeno k ponovni funkcionalni reintegraciji, obseg in intenzivnost te povezanosti pa bosta učinkovala na številna področja družbenega življenja (Bugajski, 1995). Pokazatelj teh sprememb ni le gospodarska globalizacija, ampak tudi razvoj odnosa do vprašanja človekovih pravic, ki je pokazal, da suverenost sama po sebi še ni porok za državno legitimacijo v mednarodni zakonodaji (Castells, 1998). Slednje izzivajo tudi mednarodne varnostne organizacije in od mednarodne delitve dela odvisne proizvodnje sodobnega orožja, svetovni okoljski problemi in komunikacijska revolucija. Povečevanje čezmejnih oziroma mednarodnih vezi in izmenjav je v svetu spremenilo tudi naravo političnih skupnosti, ki se sedaj vse težje delijo na "domače" in "tuje". Še zlasti v okviru razvitejših mednarodnih integracijskih sistemov, kakršna je EU, sta prepletenost in soodvisnot med domačimi in mednarodnimi oziroma skupnimi politikami na vse številnejših področjih vse večji. Zaradi tega se tudi politični prostor v takih sistemih spreminja in presega tradicionalne državne okvire. To dejstvo odpira tudi vprašanje sodobnega pomena demokracije in državljanstva, ki ostajata po svoji funkciji in organizaciji vezana na tradicionalne oblike suverenih državnih sistemov (Ignatieff, 1995). Edino izjemo predstavlja evropski parlament, vendar ostaja njegova vloga bistveno bolj omejena v primerjavi s pristojnostmi nacionalnih predstavniških teles, ki sicer vse več časa posvečajo prevzemanju "komunitarnih zakonov" in njihovem vgrajevanju v državne pravne sisteme. Po drugi strani se povečujeta tudi težnja in potreba po učinkovitejši in raz-

poznavnejši lokalni upravi, ki bo bližja dejanskim potrebam državljanov in bo tudi lažje izražala njihovo kulturno specifikko.

Tudi v tem pogledu poskuša Evropa poiskati novo rešitev za svojo razvojno dilemo, in sicer kako je mogoče paradigmo "združenosti v različnosti" uresničiti v množici različnih interesov in ob različnih "specifičnih težah" posameznih držav, regionalnih skupnosti, jezikovnih skupin in teritorialnih enot. Hkrati se bo morala ta nova paradigma spopasti še s problemom svojega mogočega prenosa na svetovno raven in svojega odnosa do globalizacijskega "talilnega lonca". V tem smislu je zanimivo, da je Evropa, domovina nacionalizma in imperializma, ne nazadnje pa tudi politične geografije, svoj vzor politične ureditve prostora in družbenih odnosov od 16. stoletja dalje uveljavljala ne le "doma", ampak ga je prenašala tudi na druge celine, marsikdaj v nasprotju s svojo doktrino o samoodločbi narodov, ki je v preteklosti prinesla evropski celine tako visoko stopnjo konfliktnosti. Čeprav je po drugi svetovni vojni izgubila vlogo in položaj svetovnega "središča", ostaja prav ta celina še vedno pravi "laboratorij" kompleksnosti političnogeografskih in kulturnogeografskih pojavov ob prepletanju etničnih skupin, narodov, držav, manjšin, medetničnih odnosov, integracijskih procesov in čezmejnega sodelovanja. Njeni tako različni in številni kulturni prostori izražajo pretekla nasprotja in napetosti, a tudi željo po iskanju novih ravnovesij in večjega medsebojnega povezovanja, zato so vestni pokazatelj njene mnogokrat protislovne, a vselej privlačne podobe. Od uspeha in možnosti uveljavljanja integracijskih modelov v Evropi pa je navsezadnje odvisna ne le njena prihodnost, ampak tudi prihodnost precejšnjega dela sveta, ki se sklicuje na njene civilizacijske dosežke (Bufon, 2004b in 2005b).

Dogajanja v Evropi in v svetu nas opozarjajo, da sodobni družbeni pojavi ne pomenijo nujno "konca geografije" ali "razvrednotenja razdalje", temveč le njuno reinterpretacijo in relativizacijo, ki prinašata mnogo kompleksnejšo strukturo razmerij med lokalnimi skupnostmi, državami in regijami oziroma med različnimi ravnmi družbenokulturnih in političnih prostorov ter proizvodnimi sistemi. Zato bodo protislovni procesi, ki jim lahko neposredno sledimo na območju jugovzhodne Evrope, nedvomno še dolgo zaposlovali proučevalce sodobnih družbenih in prostorskih struktur pri odkrivanju in razumevanju različnih prepletanj in vplivnih prekrivanj med lokalnimi in globalnimi dimenzijami ter novih možnosti sobivanja in razvoja v današnjem, vse bolj povezanem in soodvisnem svetu.

SOUTH-EASTERN EUROPE AS THE EUROPEAN LAB OF SOCIAL AND SPATIAL
INTEGRATION AND DISINTEGRATION

Milan BUFON

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, Institute for Mediterranean and Humanities Studies,
SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: milan.bufon@zrs.upr.si

SUMMARY

The area around the former geopolitical border between the "East" and the "West" has from old been pored over by researchers studying political-geographical structures and their transformations, since it has historically been an area of concurrent integration and disintegration, and as such one of the most interesting and conspicuous areas of social and cultural contact in Europe. Over time it has been an area without a permanent geopolitical connotation, marked primarily by a protean character and its tendency to pass into various influential areas of external and internal regional powers. After the fall of the Berlin wall, new, more complex regionalisation emerged: the part of "intermediate Europe" which was due to a more favourable social-economic structure and a more adequate state-nation relation able to enter western-European associations faster was called central-eastern Europe, while the part of this same region going through a lengthier political, social and economic transition was now referred to as south-eastern Europe, with the most conflict-ridden area of this latter region being assigned a special, new name: the western Balkans.

The latter was also the area experiencing the most intensive political-geographical transformations, which lead to the emergence of numerous new states and many contemporary protectorates—a fact once again stressing the old geopolitical belief that this area, due to its geopolitical weakness, required suitable monitoring by an external regional force. Still, it would be wrong to interpret and reduce the recent geopolitical reorientation of the "intermediate" Europe and broader reintegration of the European continent to a mere "enlargement" of the EU and NATO towards the east. Though Europe has, since the fall of the 'Iron Curtain,' undoubtedly become much more varied and diverse than it used to be, the strategies and policies of preservation and management of this variety in the sense of the long declaimed new European paradigm – "United in Diversity" – are anything but elaborated. This fact represents the greatest challenge for the present and future of the European continent, in which the "entrenchment" of the integration processes still lags a good deal behind their "enlargement."

A new "external" border of the EU, both in the sense of "enlargement" as well as "deepening" of this association, is currently especially represented by south-eastern Europe. This is probably one of the most complex contact areas of our continent, where geopolitical interests of various internal and external regional powers and super-powers intertwined in the course of history; where political borders were built, erased and moved accordingly; where ethnic, linguistic and religious minorities increased in number and mixed territorially following changes in the ruling elites and dominant communities; where, consequently, the process of nationalism and state formation mingled not only with homogenisation trends, but also irredentist tendencies and repressive methods of ethnic cleansing. What is today a chaotic, unstable and peripheral part of Europe will, by force of circumstances, become a chaotic, unstable and peripheral part of the European Union, for which a plan will have to be prepared and implemented, the sort of "New Deal" that Germany attempted to draft for its unexpectedly obtained eastern regions. This situation could lead to various new potential conflicts, but it could also represent a starting point for greater mutual integration and cooperation. The reintegrative social potentials are all the more necessary in the current fragmented political-geographical structure of south-eastern Europe, where many existing and emerging nominal or de facto independent political entities could not begin to exist and function normally without wide international support and involvement. In sum, even this seemingly more and more fragmented environment will be forced into another functional reintegration, the extent and intensity of which will have an impact on numerous areas of social life.

An indication of these changes is not only economic globalisation, but also, for instance, the change in the relation towards the human rights issue, which also opens the question of the contemporary meaning of democracy and citizenship, which in terms of their function and organisation remain tied to the traditional forms of sovereign state systems. The events in south-eastern Europe, too, can be taken as a warning that modern social phenomena do not necessarily translate as "the end of geography," but only as their reinterpretation and relativisation, which convey a more complex structure of relationships between local communities, states and regions; i.e., between various levels of socio-cultural and political areas and production systems. That is why the contradictory processes we can witness from close vantage in this part of Europe will undoubtedly continue, for a long time, to keep researchers of

contemporary social and spatial structures busy discovering and understanding the various instances of intertwining and influence overlapping between local and global dimensions, as well as new possibilities of coexistence and progress in this increasingly more connected and co-dependent world of today.

Key words: south-eastern Europe, political geography of Europe, social and spatial integration and disintegration

LITERATURA

- Bufon, M. (1994a):** Nacionalne manjšine in njihova funkcija v mednarodnih integrativnih procesih: iluzija ali realnost? V: Štrukelj, I., Sussi, E. (eds.): Narodne manjšine danes in jutri. Trst, Slovenski raziskovalni inštitut, 87–95.
- Bufon, M. (1994b):** Regionalizem in nacionalizem. Annales 5/94. Koper, 9–16.
- Bufon, M. (1998):** Nationalism and globalization – a Central European perspective. Annales, Series historia et sociologia, 12/98. Koper, 7–14.
- Bufon, M. (2001):** From geopolitics to political geography – the new European challenge. V: Antonsich, M., Kolossov V., Pagnini, M. P. (eds.): Europe Between Political Geography and Geopolitics. Roma, Società geografica italiana, 335–346.
- Bufon, M. (2002):** Slovenia – a European contact and border area. Annales, Series historia et sociologia, 12, 2002, 2. Koper, 445–472.
- Bufon, M. (2004a):** Central-eastern and South-eastern Europe: an area of geopolitical and geocultural contact. Annales, Series historia et sociologia, 14, 2004, 1. Koper, 97–108.
- Bufon, M. (2004b):** Med teritorialnostjo in globalnostjo – sodobni problemi območij družbenega in kulturnega stika. Koper, Založba Annales.
- Bufon, M. (2005a):** Med konvergenco in divergenco – dileme evropskih integracijskih procesov. Annales, Series historia et sociologia, 15, 2005, 1. Koper, 55–68.
- Bufon, M. (2005b):** Unity in diversity – a possible new European paradigm? V: Gosar, A. (ed.): Globalizirana Evropa. Koper, Založba Annales, 73–83.
- Bufon, M. (ed.) (2005c):** Slovenija po letu 2004 – mostišče med EU in Jugovzhodno Evropo? Koper, Založba Annales.
- Bufon, M. (2006):** Geography of border landscapes, borderlands and euroregions in the enlarged EU. Rivista Geografica Italiana 113/1. Firenze, 47–72.
- Bufon, M., in Minghi, J. V. (2000):** The upper Adriatic borderland – from conflict to harmony. GeoJournal 52. Dordrecht – Boston – London, 119–127.
- Bugajski, J. (1995):** Nations in Turmoil – Conflict and Co-operation in Eastern Europe. Boulder, Westview Press.
- Castells, M. (1998):** End of Millenium. Malden, Blackwell.
- Entrikin, J. N. (2003):** Political community, identity, and cosmopolitan place. V: Berezin, M., Schain, M. (eds.): Europe without Borders. Baltimore, The John Hopkins University Press, 51–63.
- Gosar, A. (ed.) (2005):** Globalizirana Evropa. Koper, Založba Annales.
- Ignatieff, M. (1994):** Blood and Belonging – Journeys into the New Nationalism. London, Vintage.
- O’Loughlin, J. (2001):** Geopolitical visions of Central Europe. V: Antonsich, M., Kolossov V., Pagnini, M. P. (eds.): Europe Between Political Geography and Geopolitics. Roma, Società geografica italiana, 607–628.
- Pickles, J., Smith, A. (ed.) (1998):** Theorising Transition – The Political Economy of Post-Communist Transformations. London, Routledge.
- Tunjić, F. (2004):** Vmesna Evropa. Koper, Založba Annales.